

Д-р Ристо Фотов

Д-р Круме Николоски

М-р Катерина Фотова

ЕФЕКТИТЕ ОД ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА НА СВЕТОТ ШТО СЕ МЕНУВА

Абстракт

Кога зборуваме за глобализација од економски аспект се подразбира: интеграција на националните економии во меѓународната економија, директни странски инвестиции, слободни капитални текови, миграција и ширење на технолошки иновации. Несомнено, глобализацијата, како средство на примена на доктрината на неолиберализмот, претставува процес на трансформација на локалните или регионалните феномени во глобални. Глобализацијата како процес во себе вклучува комбинација на економски, технолошки, социокултурни и политички сили.

Клучни зборови: глобализација, меѓународна трговија, трансформација.

Abstract

When we talk about globalization in economic terms this means: integration of national economies into the international economy, foreign direct investment, free capital flows, migration and proliferation of technological innovations. Undoubtedly, globalization as a mean of applying the doctrine of neoliberalism, is a process of transformation of local or regional phenomena into global. Globalization as a process involves a combination of economic, technological, sociocultural and political forces.

Key words: globalization, international trade, transformation.

Вовед

Процесот на глобализацијата е во мошне тесна врска со формирањето на новите области на економијата: »*knowledge economy*« (економија базирана на знаење или економија на знаење) и »*information economy*« (економија базирана на информации или економија на информации)¹.

Како што ќе забележи Фридман: „...глобализацијата претставува нужно случување кое не претставува работа која произлегува по желба ниту од избор”. Тријадата на процесите на **либерализација** (либерализацијата на пазарот на капитал подразбира колевливост, што придонесува за загрозување на растот и го зголемува сиромаштвото) , **дерегулација** (дерегулација – која е производ на глобализацијата)² и **развојот на информатичките технологии** го поттикнуа процесот на глобализација која ги укина бариерите помеѓу националните и светските пазари што на ТНК им овозможија услови за побрзо и поедноставно управување со светската економија. Глобалните компании добиле многу значајно место во современиот капитализам. На пример, вкупниот годишен обрт на педесетте најголеми глобални компании земени во целост се искачила од 540 милијарди американски долари во 1975 година на 2.100 милијарди во 1990 година, што претставува околу 10% од светскиот производ. Или најголемите 350 глобални компании меѓу себе оствариле речиси 40% од светската прекугранична трговија во 1990 година. Напредоките во: транспланетарната телефонија, комјутерските мрежи и воздушниот транспорт, во значителна мера им овозможија на менаџерите да ја развијат натериторијалната координација на дистрибуцијата, промоцијата и на продажните активности³.

Нестанувањето на границите меѓу националните и светските стопанства создадоа предуслови за поголеми можности за работење на финансиските институции. Со тоа слободното движење на капиталот и влез на странска конкуренција во финансиските системи дојде како спас за ЗВР. ЕУ ги напушти капиталните контроли уште во 90-тите години на 20-иот век и го забрза процесот на либерализација на финансискиот сектор.

¹ Ристо Фотов: Економско- финансиски аспекти на процесот на глобализацијата , труд поднесен на меѓународната конференција во организација на Економски факултет при Универзитетот Гоце Делчев- Штип, 13-15 септември 2012 година.

²По нафтениот шок во 80-тите години од 20-иот век, доаѓа до промена во економската наука и теорија. Настапуваат економисти кои заговараат и застапуваат идеи на неолиберализмот и бараат преиспитување и усогласување на улогата на поединците, неутралност на државата во стопанството и правна држава. Peter Drucker, еден од водечките следбеници на неолиберализмот, за промените кои се случија во 70.-тите години од 20-иот век, вели: „Од аспект на стопанството нафтениот шок и одлуката на претседателот Никсон да допушти пливачки девизен курс на доларот, може да се смета за појдовен настан. Но сепак не е така: периодот 1968-73 година претставува период кој во се може да се спореди со 1873 година. Додека 1873 година е година која го означува крајот на периодот во кој владеел либерализмот, 1973 година означува крај на периодот на државниот интервенционизам ” (Друкер, 1992., стр. 9).

³ Јан Арт Шолте: Глобализација- критички вовед, второ издание, Академски печат, Скопје, 2008 година, стр.146.

Процесот на глобализацијата како нов извор на динамизирање на светското стопанство според нивото на либерализација на меѓународните економски односи уште го немаат надминато по интензитет состојбата која се создаваше во периодот од 1870-1914 година.

Тоа што е ново и без сомнени позитивно, во современата светска економска динамика е тоа што во глобализацискиот процес се вклучени покрај поранешните метрополи, и останатиот дел од светот: **“првиот свет”** на РЗ, **“вториот свет”** (поранешните социјалистички земји), **“третиот свет”** односно неразвиените земји, додека надвор од овие текови се наоѓаат се уште земјите од т.н. **“четврт свет”** - тоа се воглавно афричките земји јужно од сахара (со исклучок Јужноафричката унија).

Глобализацијата со себе носи нов вид на хипер-конкуренија која има три битни карактеристики:

1. Структурно поместување на токовите на трговијата- компаниите од сите делови на светот конкурираат една на друга за се: за потрошувачи, снабдувачи, партнери, капитал, интелектуална сопственост, сировини, системи на дистрибуција, преработувачки капацитети и таленти;
 2. Рушење на досегашната хиерархија на економска сила и влијание: се поместува од традиционалните центри на моќ во РЗ САД, Европа и Јапонија кон компании од ЗВР кои сега поставуваат и нови правила на игра, на кои поранешните лидери мора да се приспособуваат доколку сакаат и понатаму да бидат конкурентни;
 3. Појава на нови правила на бизнис и управување кои повеќе им погодуваат на глобалното децентрализирано деловно окружување.
- **Глобализацијата** (преку технологијата, комуникациите и новата економија) му наметна на светот:
1. Нови правила;
 2. Нови содржини;
 3. Нови димензии; и
 4. Нови знаења.
- Глобализацијата внесе доминација на:
1. Паричните;
 2. Временските; и
 3. Просторните димензии во глобални рамки, што претставува основна цел на крупниот капитал.
- На тој начин крупниот капитал остварува не само конкурентска предност на глобалниот

пазар, туку постигнува и монополски топ компетенции, со кои обезбедува профит како основен движечки мотив. Во контекст на ова да додадеме дека профитот како основна цел на крупниот капитал, претставува генераторот на процесот на глобализацијата. Во тоа најзначајна улога одигруваат ТНК од РЗ, кои според БДП што го реализираат во светот се вбројуваат на 4-то место во рангот на најсилните економии во светот. Тие вработуваат речиси 80 милиони – што е повеќе од половина вработени од најсилната економија во светот-САД. Најголем број на вработени во странските филијали на ТНК има во Кина- 16 милиони работници (2008 година), што е речиси 20% од вкупниот број вработени во странските филијали на ТНК.

- Доминацијата над паричните и временските компоненти претставува одлучувачка можност за поместување на моќта преку промена на просторните облици, во кои се содржани:

1. Ресурсните;
2. Пазарните; и
3. Други предизвици.

Ако се бара идентификација на факторите кои влијаеле врз процесот на глобализацијата се повеќе се верува дека особено влијание имаат два тесно поврзани трендови кои се забележани денес а тоа се:

- Првиот тренд е технолошкиот, преку забрзување на комуникациите, и
- Вториот се состои во промена во политиката: „Револуција на либерализацијата“.

Глобализацијата овозможи работната сила „дома“ да стане достапна по релативно пониски цени. Несомнено, глобалното ширење на светското стопанство придонесе за намалување на значењето на неопходно подржување на релацијата „поработ на продуктивноста да се рефлектира врз производството и надниците“

Кога зборуваме за глобализацијата, особено нејзината компонента либерализацијата треба да се каже дека либерализмот секогаш бил проект првенствено на економско – социјалните реформи, а не проект на развојот и модернизација на производно-технолошката структура. Во тој контекст економскиот либерализам не се покажал како прикладен со концепцијата за решавање на длабоките економски пореметувања и вонредните состојби. И оттука може да се каже дека ниту за мирновременски прилики економскиот либерализам не ги има покажано тие предности, кои му се припишуваат. Само да се потсетиме дека државното регулирање во САД пораснало во периодот после големата светска криза од 1929-1933 година па се до 70-тите години од 20 век и доаѓањето на Роналд Реган за претседател, и притоа на никого тоа не му сметало. Третирајќи го периодот на економскиот интервенционизам од 1960-1980 година, може да се констатира дека развиените земји забележале 3.2% раст на доходот по жител, додека во периодот на неолиберализмот од 1980-1999 година овие земји забележале стапка на раст од 2,2%, а земјите во развој својата стапка на раст на доход по жител ја преполовиле од 3,0% на 1,5%, при што голем дел од тој пораст отпаѓаше на Кина и Индија, кои не ги следеле неолибералните препораки⁴.

⁴ Ристо Фотов: Економско- финансиски аспекти на процесот на глобализацијата , труд поднесен на меѓународната конференција во организација на Економски факултет при Универзитетот Гоце Делчев- Штип, 13-15 септември 2012 година.

- Глобализацијата придонесе за:

I.

1. Ширење на извозниот пазар и дополнителна понуда на ефтина работна сила;

Глобализацијата придонесе и за продлабочување на јазот меѓу богатите и сиромашните во светот. Распонот меѓу богатите и сиромашните земји во 1930 година бил 3:1, во 1950 година 35:1, 1992. година 71:1, а веќе во 1997 година дури 727:1 во корист на богатите. Само имотот на тројцата најбогати луѓе во светот (Бил Гејтс, Ал Сауд и Филип Аншуц) е поголем од бруто националниот производ на 26 најсиромашни земји во светот заедно.⁵

II. Но глобализацијата базирана на неолибералната пазарна идеологија односно на пазарниот фундаментализам, по својата природа содржи механизам на рушење на социјалната компонента на одржливиот светски развој, преку нееднаквата дистрибуција на остварениот доход.

Во последните неколку децении, т.е. пред и после прифаќањето на т.н. „Реганоманика“ во САД и т.н. „Тачеризам“ во Голема Британија, економската наука во тие земји пропагирала екстреман неолиберален капитализам, кој, како што се нагласува од економистите, имаше мошне сериозна системска грешка којашто морала да доведе до колапс на таквиот вид на капитализам. Од особена важност е да се потенцира, на жалост, што економската наука во тие, но и во други земји имала огромен придонес за енормно пропагирање на таквиот и тој модел чии основни карактеристики на дерегулација на стопанските текови, исклучување на државата во сферата на стопанството, потполна доминација на пазарот (т.н. „пазарен фундаментализам“), максимална либерализација на надворешната трговија, односно подобро речено увозот, максимална либерализација на странските директни инвестиции, сеопфатната приватизација и сл.

Наместо капитализам во којшто доминирал Кејнзовата макроекономска политика, на сцена настапила политиката која се пропагирала од страна на т.н. „момците од Чикаго“ на чие чело беше познатиот нобеловец Милтон Фридман⁶. Учењето на овие економисти беше прифатено од страна на Роналд Реган и Маргарет Тачер, а доследна нивна примена во тоа ја проследила и Клинтон и Блер, а до неодамна тоа го применувал и Гордон Браун. Интересно е да се наведе и ставот на највлијателните германски филозофи Jürgen Habermas, кој со право потенцира дека „општествено-дарвинистичкиот потенцијал на слободниот пазар и тоа сега се одразува не само на политиката

⁵Наводи од часописот "Newsweek" цитиран според книгата на - Keković, dr Zoran и Kešetović, Dr Vladimir: "Krizni menadžment I", Fakultet bezbednosti BU, Beograd 2006, str. 87.

⁶ Статистички искажаниот импресивен раст на БДП во САД не бил базиран врз здрави економски и општествени основи, што е и како последица на тоа. Тоа морало да доведе до општествена и економска криза.

спрема оптепо се изгледа поверувале единствено дека неолиберализмот претставува врв на светската мудрост и дека е дојдено времето на вечната вистина“⁷

Таа (глобализацијата) носи бројни ризици и пореметувања-шпекулативни напади на валутите, предизвикува финансиски кризи и непредвидлива алокација на работните места.

И подржувачите и противниците на глобализацијата се сложуваат во едно: глобализацијата работниците, фирмите и државите ги изложува на растечки притисоци и на сите актери им наметнува брзо и ефикасно приспособување. Особено тоа се однесува најмногу на трудот, за разлика од капиталот, од причини што тој не е толку флексибилен и приспособлив како капиталот, што доведува до губење на работни места како резултат на растечката отвореност на националните стопанства. Бројот на загубените работни места се зголемува, отпуштените работници тешко можат повторно да се вработуваат бидејќи се стари и се помалку формално образовани.

Пазарот на капитал е глобален, пазарот на стоки и услуги е регионален, а пазарот на труд е национален. Мобилноста и флексибилноста на трудот е релативно ниска што го прави мошне чувствителен на растечката конкуренција, од отвореноста која ја носи со себе глобализацијата.

Неолибералната платформа на пазарниот фундаментализам доведе до бројни настани регистрирани од 1970 до 2007 година во светот, а кои можат да се претстават преку бројки, кои говорат дека, во овој период во светот се случија:

1. 127 банкарски кризи;
2. повеќе од 208 курсни кризи;
3. 63 должнички кризи;
4. 42 двократни (банкарска и курсна) кризи.

Оттука, наспроти утописката визија дека слободниот пазар и т.н. чиста конкуренција, се окружување кое природно одговараат на индивидуалната слобода, всушност заборава на тоа дека слободата не мора да има морални, законски и еколошки и други општествени ограничувања, поради што алчноста стана основниот движечки нагон на поединците за богатење по секоја цена.

Од тие причини се смета дека на тој начин неолибералната доктрина, и врз таа основа спроведената практика и политика во регулирањето на економските активности, наметнува изопачен индивидуализам како општествена и цивилизациска норма.

Глобализацијата подразбира промена на географијата на производството и потрошувачката, од причини што ја намалува важноста на близината на факторите на производство или на пазарите.

⁷ www.diplomacy.bg.ac.yu/pdf/20090429_Mkovacevic.pdf

Делумно, глобализацијата е последица и од промената на однесувањето на потрошувачите т.е. смалување на нивната лојалност кон националните производители.

Глобализацијата и т.н. Вашингтонска спогодба

Која како главни елементи на кои се потпира се: ригорозна фискална политика, дерегулација, приватизација и либерализација, а истата (Вашингтонската спогодба) била поттикната од финансиската и економска криза во Латинска Америка во 70-тите години од 20 век. Во тоа време економската ситуација во повеќето земји од Латинска Америка се карактеризираше со големи буџетски дефицити, големи загуби кај државните претпријатија, мошне лабава монетарна политика и хиперинфлација. Оттука радикалните промени во економските политики на овие земји кои ги бараа Вашингтонската спогодба тогаш во такви околности беа логични и оправдани. Тоа беше и времето на Роналд Реган во САД и Марагарет Тачер во Велика Британија, кои се определиле за радикална пазарна идеологија, која енергично се залагаа и ја спроведуваа во своите земји и која ја препорачуваа на останатите земји. А кога таквата политика во голем број земји доведе до паѓање на производството, вработеноста и животниот стандард, ММФ тврдел дека причината за неуспехот не бил во неприпремената и пребрзата приватизација и либерализација, туку обратно, дека препорачаните реформи не се спроведени доволно брзо и доследно.

Заклучок

Треба да се има предвид дека економијата и нејзините законитости секогаш водат едновременно двократен живот, еден во теоријата, друг во практиката, а практиката нагласено ја демантира неолибералната прогноза за економскиот успех во посттранзицискиот период и токму секоја економска теорија, па така и неолибералната, не мора во практиката во потполност да се верифицира. Така беше случај со ортодоксната либерална класична и неокласична економија кои продуцираа економски кризи на крајот од 19 и на почетокот на 20. век. Исто така таков случај е и со кејнзијанскиот државен интервенционизам и стопанската стагнација од 70-тите години на 20-тиот век. Светот и економијата во 21 век преживуваат кризни состојби, економска и социјална, од кои тие се поврзани со глад, нееднаквост во распределбата на доход и пристап до природните ресурси.

Несомнено, сегашната финансиска криза не претставува само финансиска, туку таа е прв показател за длабока економска криза, а според многу елементи може да се каже дека претставува криза на еден стопански и политички систем: либерален капитализам. Несомнено, проблемите од несигурноста во економијата, како и во екологијата и сиромаштијата, во најголем дел се однесуваат на применетите стратегии (често од неолибералистички вид), а не на самата глобализација.

Финансиските кризи вообичаено се прв показател за деловните, односно економските циклуси. Деловните циклуси се карактеристични за капитализмот, како што се својствени земјотресите за геологијата на земјата. Отсекогаш капитализмот ги имал и секогаш ќе ги има. Со тоа и во современи услови се потврдува тезата на Јозеф Шумпетер дека прифаќањето на капиталистичкиот систем, меѓу другото, значи прифаќање и неговата динамика, односно прифаќање на неизбежноста од просперитет кој го прати рецесија и рецесија која ја прати просперитет. Со други зборови тоа е слабост на капиталистичкиот систем поради што е неопходно отворање на можноста за барање нови системски решенија, пред се, од аспект на долгорочен развој.

Литература:

Јан Арт Шолте: Глобализација- критички вовед, второ издание, Академски печат, Скопје, 2008 година;

Davor Savin, "Globalizacijski procesi I inflacija", Maribor, Slovenija;

Ha-Joon Chang, ed., "Rethinking Development Economics", London: Anthem Press. стр. 6. и Делот II, 2003;

John Stuart Mill, "Principles of Political Economy", ed W. J. Ashley, 1929, book III. p. 582;

M. Ayhan Kose, Eswar Prasad, Kenneth Rogoff and Shang-Jin Wei, "Finansijska globalizacija: Ponovna procena", PANOECONOMICUS, 2009, 2, pp. 143-197;

OECD 2005, "Economic Survey of China 2005", Paris, OECD;

R. Freeman, "Labor Market Imbalances: Shortages or Surpluses, or Fish Stories?" Harvard University and NBER, 2006;

Svetlana Adamović, "Ekonomska globalizacija i kriza", Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka; The Economist, Businessspecial, "The battle for efficient markets", 2000

<http://www.economist.com/editorial/freeforall;>

Tomislav Bandin, "Od globalizacionog vrtloga do globalizacijske kongruencije kao zakonitog civilizacijskog ishoda", Ekonomski fakultet, Subotica, 2009;

Williamson John, "What Washington means by policy reform", John Williamson (ed.), Latin American Adjustment. How much has happened?, Washington: Institute for International Economics, 1990;

Ристо Фотов, "Меѓународна економија, Економски факултет", Штип, 2008;

Стојановиќ, Б, "Современи предизвици на економијата.", Зборник радова: Економска теорија у транзицији, Економски факултет, Београд, 1997;

Ристо Фотов, Економско- финансиски аспекти на процесот на глобализацијата, труд поднесен на меѓународната конференција во организација на Економскиот факултет при Универзитетот Гоце Делчев- Штип, од 13-15 септември 2012 година.